

Анатолій Кодинець

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)
a_kodynets@ukr.net

УДК 347.4(477):347.771.78:004

ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена розгляду теоретичних і практичних аспектів визначення інформаційних зобов'язань у системі цивільно-правових відносин, характеристиці їх видів та особливостей, окресленню специфіки договорів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні відносини.

Метою статті є аналіз (із позиції юридичної доктрини) ознак інформаційних зобов'язань, визначення концепції цивільно-правового регулювання інформаційних відносин, тенденцій і перспектив правового регулювання інформаційних зобов'язань у законодавстві України.

Наведено тлумачення категорії “інформаційне зобов'язання” як цивільного правовідношення, в якому одна сторона (кредитор) має право вимагати від іншої сторони (боржника) надання чи передання майнових прав на інформацію або утримання від вчинення дій щодо надання чи передання таких прав іншим особам, а боржник зобов'язаний виконати вимоги кредитора.

Автор дійшов висновку, що інформаційні зобов'язання мають договірну природу, вони виникають, змінюються та припиняються на підставі договору. Інформація як результат інтелектуальної діяльності людини може існувати і як самостійний об'єкт, і у формі результатів творчої діяльності, що охороняються системою права інтелектуальної власності. Концепція інформації як результату інтелектуальної діяльності дає змогу оцінити через призму інформаційних відносин систему інтелектуальної власності й одночасно надає можливість поширити на інформаційні відносини приватноправового характеру, система регулювання яких тільки формується у вітчизняному законодавстві, окремі положення законодавства про інтелектуальну власність.

Ключові слова: інформація; інформаційні відносини; інформаційне зобов'язання; персональні дані; інтелектуальна власність.

В умовах поширення інформаційних технологій, становлення й розвитку інформаційного суспільства відбувається переосмислення ролі

та значення інформації як соціального блага і правового феномена. Інформація із категорії, що характеризує систему знань та уявлень про людину і навколишню її дійсність, трансформується в базову умову життєдіяльності особи, невід'ємний атрибут її функціонування в суспільстві.

У сучасному світі складно уявити існування особи без засобів зовнішньої комунікації, сприйняття та передачі інформації. Радіо, телефон, телебачення, Інтернет – все це явища сучасної епохи, які докорінно змінили умови нашого повсякденного буття. Невипадково науковці різних галузей знань, які характеризують сучасний етап розвитку людства як епоху інформаційного суспільства, вказують на збільшення комунікативних можливостей особи і водночас дедалі більшу її залежність від джерел отримання та передачі інформації. Поступово у нормативно-правових актах право на інформацію виокремилася із системи природних прав і сформувався як основоположне, первинне право людини, яке визнається та гарантується міжнародною спільнотою.

Наведені фактори зумовлюють потребу в формуванні сучасної теоретико-методологічної основи регулювання інформаційних відносин у цивільному праві, визначення поняття та особливостей інформаційних зобов'язань, системи інформаційних зобов'язань, специфіки захисту прав учасників інформаційних відносин. Створення законодавчої бази регламентації інформаційних відносин передбачає приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів і вимог нормативних актів Європейського Союзу, закріплення та деталізацію у цивільному законодавстві положень Угоди про асоціацію. Розв'язання зазначених проблем законодавчого регулювання інформаційних відносин є перспективним завданням вітчизняної правової системи, що потребує нагального ефективного виконання.

Проблемам правового регулювання інформаційних відносин присвячено наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів: М. Галянтича, Б. Гоголя, О. Городова, В. Дозорцева, В. Жукова, В. Калятіна, В. Копилова, Ю. Носіка, В. Петрова, О. Сергєєва, І. Спасибо-Фатєєвої, М. Рассолова, В. Цимбалюка й інших учених. Наукове підґрунтя дослідження проблем зобов'язальних інформаційних відносин становлять праці О. Кохановської – розробника вітчизняної доктрини цивільно-правової регламентації інформаційних відносин.

Мета дослідження полягає в розкритті поняття та визначенні місця інформаційних зобов'язань у системі цивільно-правових відносин, їх видів і особливостей, а також окресленні специфіки договорів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні зобов'язальні відносини.

Інформаційні цивільні відносини неоднорідні за змістом. Значна їх кількість виникає у зв'язку з реалізацією інформаційних прав особи з набуття та використання інформації. Це передусім – абсолютні інформаційні відносини, в яких праву однієї особи на інформацію протистоїть обов'язок усіх інших членів суспільства не порушувати інформаційні права суб'єкта. Такі відносини виникають, зокрема, під час використання інформації, її обробки чи збереження. За цих відносин уповноважений суб'єкт має можливість вимагати захисту своїх інформаційних прав від будь-якої особи, яка їх порушить. Значну питому вагу у сфері інформаційних відносин становлять також правові відносини між конкретними особами, в межах яких задоволення інтересів однієї особи здійснюється за рахунок виконання свого обов'язку іншою стороною правовідносин. При цьому суб'єктивному праву однієї сторони протистоїть конкретний обов'язок іншої сторони інформаційних відносин. Зазначені відносини можуть бути визначені як інформаційні зобов'язальні відносини.

Інформація є об'єктом багатьох цивільно-правових договірних зобов'язань, проте не всі вони можуть бути беззастережно віднесені до групи інформаційних зобов'язань. Так, згідно із договором купівлі-продажу продавець зобов'язаний попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається (права наймача, право застави, право довічного користування тощо). У разі невиконання цієї вимоги відповідно до ст. 659 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар¹⁷. За договором найму (оренди) наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі та які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею (ч. 2 ст. 767 ЦК України) та про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм (ч. 2 ст. 769 ЦК України)¹⁸.

Можна зазначити й про інші випадки законодавчого регулювання відносин, у яких обов'язок сторони договору полягає в наданні певної інформації, необхідної для виконання договору, або з метою попередження негативних правових наслідків для іншої сторони. Проте у наведених випадках договірні правовідносини, об'єктом яких є інформація, не можна віднести безпосередньо до групи інформаційних договірних зобов'язань.

¹⁷ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

¹⁸ Там само.

Інформаційними зобов'язаннями є правовідносини, в яких одна сторона має право вимагати від іншої надання чи передання майнових прав на інформацію або утримання від вчинення дій, спрямованих на надання чи передання таких прав іншим особам. Лише певна кількість договірних зобов'язань, об'єктом яких є інформація, може бути віднесена до категорії “інформаційні договірні зобов'язання”. У більшості врегульованих положеннями ЦК України договорів обов'язок повідомити певну інформацію виникає у силу прямої вказівки закону та супроводжує основне зобов'язання сторони, спрямоване на передачу майна у власність, надання речі у користування, виконання робіт чи надання певних послуг.

Необхідно наголосити, що в ЦК України не міститься правових положень регламентації зобов'язальних інформаційних договірних відносин. Ні договори про конфіденційність, ні договори про створення та надання інформації, ні договори про надання інформаційних послуг не дістали наразі свого легального закріплення у нормах цього кодифікованого акта. Лише окремі положення ЦК України присвячено регламентації договорів у сфері інтелектуальної власності.

Незважаючи на те, що на практиці досить часто зміст будь-якого договору передбачає положення про конфіденційність, на сьогодні договір про нерозголошення інформації (договір про конфіденційність) законодавчо не закріплений у положеннях ЦК України. Зазначене стосується також іншого, досить поширеного на практиці договору, який має інформаційну природу, – договору консалтингу (договору про надання консалтингових послуг). Договірні відносини консалтингу, як й інших договорів про надання інформаційних послуг (про проведення маркетингових досліджень, про інформаційне консультування та супровід, про проведення інформаційних пошуків, у тому числі патентних), належать до групи непоіменованих договорів, законодавче регулювання яких – перспективне завдання вітчизняної системи цивільного законодавства.

Також однією з причин інертності законодавця в регулюванні договорів у сфері інформаційних відносин є відсутність у межах юридичної науки усталених правових поглядів і сформованих цілісних концепцій щодо питання особливостей та видового різноманіття договірних інформаційних зобов'язань і договорів, які опосередковують виникнення, зміну чи припинення інформаційних цивільних відносин. У межах цивілістики, як правило, договори у сфері інформаційних відносин досліджувалися на рівні наукових статей, монографій або дисертацій, присвячених окремим видам таких договорів. Зокрема, проводячи

дослідження одного із найпоширеніших різновидів договорів про надання інформаційних послуг, яким є договір консалтингу, Г. Шаркова слушно наголошує на тому, що 'вітчизняна доктрина цивільного права та спеціальна юридична література не містять досліджень, пов'язаних із договором консалтингу'¹⁹.

Зазначене положення може стосуватися загалом усіх видів договорів у сфері інформаційних відносин. Тому, незважаючи на активне використання на практиці договірних інформаційних зобов'язань, потребу законодавчого регулювання основних, базових договірних конструкцій в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, варто зауважити про недостатність наукового аналізу системи, особливості й істотні умови таких договорів у межах цивілістики. Доцільно також вказати, що багато науковців під час аналізу системи договірних зобов'язань загалом не виділяють в окремих виді договори про надання інформації чи обмежуються наданням правової характеристики тільки поіменованих договорів²⁰. Лише до фундаментальної праці з договірного права²¹ увійшло дослідження договору про конфіденційність.

Наявний стан поверхневого нормативного регулювання договірних інформаційних відносин у ЦК України та недостатній рівень їх доктринального дослідження у межах вітчизняної цивілістики дає підстави окремим науковцям формулювати висновки щодо поширення на опосередкування договорів у сфері інформаційних відносин положень спеціального законодавства – господарського, адміністративного тощо. Зокрема, Ю. Бурило, аналізуючи природу зобов'язань із договорів на виконання інформаційних та інформаційно-інфраструктурних робіт, доходить висновку, що зазначені договори утворюють відповідні підтипи підрядних договорів і договорів про надання послуг, які необхідно розглядати в контексті укладення організаційних та майнових договорів, передбачених у Господарському кодексі України²².

За таких обставин відбувається досить небезпечне для цивілістики явище: відсутність необхідного рівня регулювання інформаційних відносин у цивільному законодавстві призводить до їх поступового "розпошення", "перетікання" до сфери інших галузей права. Регламентацію зобов'язань у сфері інформаційних відносин, суто цивілістичних за своєю природою, прагнуть підвести під правовий інструментарій інших

¹⁹ Ганна Шаркова, 'Договір консалтингу' (автореф дис канд юрид наук, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України 2011) 3.

²⁰ О Дзера та Н Кузнецова та Р Майданик (ред), *Цивільне право України Особлива частина* (3-тє вид, Юрінком Інтер 2010).

²¹ Т Боднар та інші, *Договірне право України Особлива частина* (Олександр Дзера ред, Юрінком Інтер 2009).

²² Ю Бурило, 'Договірне регулювання робіт і послуг в інформаційній сфері господарювання' (2013) 3 (39) *Правова інформатика* 60.

галузей права, нівелюючи їх приватноправову сутність, що може призвести до виникнення проблем у межах практичної площини.

На підтвердження зазначеного варто навести такий приклад. На сьогодні досить поширені випадки надання згоди на обробку та використання персональних даних. Згідно зі статтями 10 та 11 Закону України “Про захист персональних даних” (далі – Закон) використання персональних даних здійснюються за згодою суб’єкта персональних даних чи відповідно до закону. Підставами для обробки персональних даних є: 1) згода суб’єкта персональних даних на обробку його персональних даних; 2) дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних згідно із законом; 3) укладення та виконання правочину, стороною якого є суб’єкт персональних даних або який укладено на користь суб’єкта персональних даних²³. Отже, законодавець виокремлює категорії “згода на обробку персональних даних”, “дозвіл на обробку персональних даних” і “правочин”, штучно розмежовуючи правове регулювання інформаційних відносин за ЦК України та їх регламентацію згідно із Законом. У цьому зв’язку виникає низка наведених далі запитань. Який правовий режим такої згоди (дозволу) на обробку персональних даних? Чи застосовуються до неї загальні положення цивільного законодавства про правочини й умови їх дійсності? Які істотні умови подібної згоди? Чи може особа, яка надала згоду, згодом її відкликати? У Законі не міститься на них чіткої відповіді.

За таких умов можна вважати, що поширення на відносини з використання персональних даних положень цивільного законодавства про форми, види й умови ліцензії (ліцензійного договору) сприятиме правовій визначеності інформаційних відносин. Адже переважну більшість умов ліцензійного договору сформульовано законодавцем у Гл. 75 ЦК України як диспозитивні, тобто такі, що застосовуються у разі, якщо сторони не домовилися про інше. Так, у договорі має бути зазначено вид ліцензії на використання результату інтелектуальної, творчої діяльності, проте, якщо сторони не погодять таку умову, застосовується презумпція надання прав на використання на підставі невиключної ліцензії, територією дії такої ліцензії є територія України (ч. 7 ст. 1109 ЦК України)²⁴. Кожна зі сторін може відмовитися від договору у разі порушення другою стороною його умов (ч. 2 ст. 1110 ЦК України)²⁵.

²³ Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

²⁴ Цивільний кодекс України (н 1).

²⁵ Там само.

Вітчизняні науковці, аналізуючи договірні форми реалізації інформаційних прав, також допускають можливість застосування для розпорядження правами на інформацію договорів, які використовуються у системі права інтелектуальної власності²⁶. Урешті-решт, регулювання відносин щодо використання персональних даних на підставі норм цивільного законодавства не лише сприятиме визначеності прав і обов'язків сторін, а й забезпечить додаткові гарантії захисту прав та інтересів учасників інформаційних відносин завдяки застосуванню інструментарію цивільного права. У цьому зв'язку можна пригадати влучний вислів відомого цивіліста Й. Покровського про те, що однією з перших і найбільш суттєвих вимог, яка пред'являється до права розвинутою людською особистістю, є вимога визначеності правових норм²⁷. Зазначене повною мірою стосується сфери регулювання інформаційних зобов'язань.

Висновки. Інформаційне зобов'язання може бути визначене як цивільне правовідношення, в якому одна сторона (кредитор) має право вимагати від іншої сторони (боржника) надання чи передання майнових прав на інформацію або утримання від вчинення дій щодо надання чи передання таких прав іншим особам. У цивільному праві інформаційні зобов'язання насамперед є різновидом договірних зобов'язань, оскільки виникають, трансформуються та припиняються в силу договору.

Враховуючи, що результати інтелектуальної, творчої діяльності, які охороняються системою права інтелектуальної власності, мають інформаційну правову природу, пропонується поширити на регулювання договірних відносин щодо надання чи передачі інформаційних прав визначених (поіменованих) у цивільному законодавстві договірних форм – ліцензійного договору та договору про передання прав. Екстраполяція зазначених договірних конструкцій на регламентацію відносин стосовно розпоряджання інформаційними правами не суперечить юридичній природі таких прав і відповідає загальним засадам цивільного законодавства, яке, встановлюючи принцип свободи договору як основоположної засади регламентації договірних відносин, надає сторонам конкретного договірного зобов'язання можливість регулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, не врегульовані цими актами.

²⁶ Опанас Підпригора, *Законодавство України про інтелектуальну власність* (Фірма "Консум" 1997) 166; Олена Кохановська, *Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві* (Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" 2006) 284-5.

²⁷ Иосиф Покровский, *Основные проблемы гражданского права* (3-е изд., Статут 2001) 89.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro zakhyt personalnykh danykh [On Personal Data Protection]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 1 chervnia 2010 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 34. St. 481 (in Ukrainian).
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 435-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. №№ 40–44. St. 356 (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

3. Pidopryhora O, *Zakonodavstvo Ukrainy pro intelektualnu vlasnist [Intellectual Property Legislation of Ukraine]* (Firma “Konsum” 1997) (in Ukrainian).
4. Kokhanovska O, *Teoretychni problemy informatsiinykh vidnosyn u tsyvilnomu pravi [Theoretical Issues of Information Relations in Civil Law]* (Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet” 2006) (in Ukrainian).
5. Pokrovskij I, *Osnovnye problemy grazhdanskogo prava [Major Issues of Civil Law]* (3-e izd, Statut 2001) (in Russian).

Edited books

6. Dzera O ta Kuznietsova N ta Maidanyk R (red), *Tsyvilne pravo Ukrainy Osoblyva chastyna [Civil Law of Ukraine Special Section]* (3-tie vyd, Yurinkom Inter 2010) (in Ukrainian).
7. Bodnar T ta inshi, *Dohovirne pravo Ukrainy Osoblyva chastyna [Contract Law Ukraine Special Section]* (Oleksandr Dzera red, Yurinkom Inter 2009) (in Ukrainian).

Articles

8. Burylo Yu, ‘Dohovirne rehuliuвання robot i posluh v informatsiinii sferi hospodariuvannya’ [‘Contractual Regulation of Works and Services in the Information Sector of Economic Activities’] (2013) 3 (39) *Pravova informatyka* 60 (in Ukrainian).

Thesis abstracts

9. Sharkova H, ‘Dohovir konsaltnyhu’ [‘A Consulting Contract’] (avtoref dys kand yuryd nauk, Naukovo-doslidnyi instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 2011) (in Ukrainian).

Anatolyi Kodnyets

THE FUNDAMENTALS OF REGULATION OF INFORMATION OBLIGATIONS UNDER CIVIL LAW: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

ABSTRACT. The article is focused on theoretical and practical aspects defining information obligations in the system of relations under civil law, as well as on the characterization of their types and specific features, outlining of the specific nature of contracts on the basis of which information relations arise, change and terminate.

Анатолій Кодинець

The purpose of the article is to analyze (from the standpoint of legal doctrine) the signs of information obligations, define the concept of regulation of information relations under civil law, as well as the trends and prospects of legal regulation of information obligations in the legislation of Ukraine.

The article provides an interpretation of such a category as “information obligation” as a civil-law relationship in which one party (the creditor) is entitled to demand that the other party (the debtor) grant or transfer proprietary rights to information or refrain from taking actions associated with the granting or transferring of such rights to other persons, and the debtor is under the obligation to comply with the creditor’s requirements.

The author has arrived at the conclusion that information obligations have a contractual nature, they arise, change and terminate based on a contract. Information as an outcome of human intellectual activity can exist as an independent object, as well as in the form of results of creative efforts which are protected by the system of intellectual property law. The concept of information as an outcome of intellectual activity allows evaluating, through the prism of informational relations, the system of intellectual property and, at the same time, it provides an opportunity to apply certain provisions of intellectual property law to information relations of a private-law nature while a respective regulatory system in the national legislation is only being formed.

KEYWORDS: information; information relations; information obligation; personal data; intellectual property.